מדרש · אגדה · מדרש רבה · מפרשים · מהרז״ו הקצר

מהרז"ו הקצר על בראשית רבה

רבי זאב וולף [מהרז"ו] איינהורן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מהרז"ו הקצר על בראשית רבה

רבי זאב וולף [מהרז"ו] איינהורן

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מהרזו-הקצר-על-בראשית-רבה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פסקה א 4
פסקה ב 5
פסקה ג 5
פסקה ד 5
פסקה ו 6
פסקה ז 8
פסקה ח 9
פסקה ט 9
פסקה י 10
פסקה יא 10
פסקה יב 11
פסקה יג 11
פסקה יד 12
פסקה טו 13

פרק א

פסקה א

ואהיה אצלו אמון. בא לדרוש תיבת בראשית שלא אמר בקדם או בתחלה או בראשונה אלא בראשית. לדרוש נוטריקון בי ראשית כמ"ש בסוף הסימן שעם התורה שנקראת ראשית נבראו שמים וארץ. ועיקר השייך כאן הוא מ"ש ד"א אמון אומן כדלקמן. ומאחר שהביא פסוק זה דורש תחלה באופן אחר דרך אגב ואח"כ דורש לענינו. וכן הוא הדרך בכל המדרש:

אמון מכוסה. הוקשה לו שאיך שייך לומר אצל הקב"ה והתורה שהיה פדגוגה ומגדל אותה. ע"כ דורש אמון מכוסה. שהיה פדגוגה באופן זה שכיסה אותה והצניעה אצלו. ובתיבת אמון שפירושו פדגוג מרומז בתיבה עצמה מהו כוונת הפדגוג. והיינו ע"פ גז"ש על הכיסוי וצניעות. והראיה על הכיסוי מפסוק האמונים עלי תולע. שפירושו שהיו מתגדלים ואמונים באופן זה שהיו מכוסים בתולע. והראיה על הצניעות מפסוק ויהי אומן את הדסה. פירושו שהיה פדגוגה ואומנה באופן זה שהצניע אותה שלא יראוה. ולמוד מענינו שם בפסוקים שהצניע אותה. ודורש גז"ש מה אומן שאמר שם כיסוי וצניעות. אף אמון האמור כאן כיסוי וצניעות. והכונה שקודם שניתנה התורה לישראל היתה אצל הקב"ה מכוסה ומוצנע:

אמון רבתא. פי' שהאומן והמגדל נקרא בתרגום תורבינא והילד אמון רביא והילדה רביתא וגידול הבנים נקרא ג"כ בשם רביא כמ"ש יולדו על ברכי יוסף ותרגומו ואיתילדו ורבי יוסף. וכן אשר ילדה לעדריאל המחולתי תרגם ג"כ כנ"ל וזהו רבתא על התורה שגידלה הקב"ה אצלו עד שנתנה לישראל כמבואר בארוך:

דיתבא בין נהרותא. הוא תרגום של סיפא דקרא הנ"ל התיטבי מנא אמון היושבה ביאורים:

התורה אומרת. פי' שהתורה מתפארת ואהיה אצלו אמון שהיתה כלי אומנתו של הקב"ה שבה ברא שמים ארץ:

פשפשין. פי' הערוך שער קטן בתוך שער גדול והביא כמה ראיות ועי' מ"ש רש"י:

מביט בתורה. כמ"ש חז"ל (ברכות דף נה) יודע היה בצלאל לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ:

והתורה אמרה בראשית. שהתורה עצמה אומרת כן. שאם שהשי"ת אמר כן היה לו לומר בראשית בראתי. אלא שהתורה אומרת בראשית נוטריקון בי ראשית כמ"ש בארוך בשם ילקוט:

פסקה ב

כח מעשיו. בא לדרוש על פסוק בראשית ברא וכו':

ביום ראשון וביום שני. אין כוונת המדרש דווקא על מעשה יום ראשון ויום שני אלא הכוונה על כל מעשה הבריאה כולה וכל סדר הדורות שמבואר בספר בראשית וכל סיפורים שבשאר הספרים שאינם מענין המצות. וכלשון המדרש בסמוך הגיד להם את כל הדורות:

פסקה ג

כי גדול אתה. בא לדרוש דבר אחר על פסוק בראשית ברא ועיקר הדרשה השייך כאן הוא בסוף הסימן:

הנוד הזה. בא לדרוש מ"ש ועושה נפלאות שהיה לו לכתוב כי גדול אתה ועושה גדולות ולמה שינה ללשון נפלאות. ע"כ דורש שפירושו מלשון כי יפלא. שתרגומו ארי יתכסי וכאן פירושו שעושה דברים מכוסים שאינם נראים וכדמיון הרוח בנוד. הוא אחד מגדולותיו וכמבואר בארוך:

ועוף יעופף. כתוב ביום חמישי ותיבת יעופף מיותר שהיה דו בתיבת ועוף ע"כ דורש על המלאכים שכתוב בהם ובשתים יעופף ע"פ גז"ש:

הכל מודים. ר' יוחנן ור' חנינא הנ"ל:

מיכאל בדרומו. עיין בארוך:

ממדד באמצעו. כמ"ש בסוף איוב מי שם ממדיה. הוא ענין יסוד וחיזוק של הבריאה:

ד"א כי גדול הוא. תיבת ד"א צ"ע שהכל דרשה אחת ועיין בארוך הגירסא על מכונו:

מתקלס במדינה. היינו מ"ש בפסוק הקודם אין כמוך באלהים אדני ואין כמעשיך כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך ה' ויכבדו לשמך כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך ועל זה אמר המדרש ג' פעמים הוא לבדו. שמ"ש כי גדול וכו' ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך היינו שברא לבדו. ומ"ש אין כמוך היינו הקילוס לו לבדו. ומ"ש יכבדו לשמך היינו ההידור לשמו לבדו שתיבת לבדך מוסב על כולם ע"פ מדה כ"ב. וכן הוא כוונת ר' תנחומא עיין בארוך:

פסקה ד

תורה וכה"כ נבראו. שהם דברים שכליים ורוחניים חוץ מבריאת שמים וארץ. אמר שהם נבראו ממש ונאצלו קודם בריאת העולם וכמבואר בסי' א' בארוך שהתורה נבראת אלפים שנה קודם לעולם. אבל האבות ובניהם וביהמ"ק ושמו של משיח שהם דברים שיש בהם גופנית והם בכלל בריאת שמים וארץ ועל אלו אמר שלא נבראו ממש אלא עלו במחשבה

להבראות שקודם בריאת שמים וארץ לא היה שום בריאה גופנית של ממש אלא הכל אין ואפס מוחלט אלא שבמחשבה סדר הבריאה היו אלו קודם למחשבת בריאת שמים וארץ. שאלו הד' המה העיקר תכלית הבריאה וסופה. וסוף מעשה במחשבה תחלה. ומ"ש שמו של משיח בהכרח הכוונה על משיח עצמו שעלה במחשבה כי שמו הוא בכלל התורה שכתוב בה שמו והרי נבראת קודם העולם כנ"ל אלא שאמר המדרש כלשון הכתוב יהי שמו לעולם שממנו דורש כן והכוונה על משיח עצמו:

כענבים במדבר. וס"ד מצאתי ישראל כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם כבכורה פירוש שאילן התאנה אין פירותיו נבשלים ונבכרים יחד אלא אחד אחד מעט מעט. ובראשיתה אינם נמצאים אלא א' ב' ג' כדמיון האבות ועל שתיבת בראשיתה הוא מיותר שהרי הביכור הוא בראשיתה על כן דורש גז"ש שמ"ש ראשית דרכו שפירושו קודם העולם וכן האבות:

מילגין וקלמין. בערוך ערך קלמיר גורס מילנין וקלמינין וקנדילין ופירש במוסף ערוך לשון יוני ורומי בית הקולמסין וקני הכתיבה:

שאחר כ"ו דורות. מאדם ועד נח י' דורות ומנח ועד אברהם עשרה דורות ואחר כך יצחק יעקב לוי קהת עמרם משה. עשרים וששה דורות:

אתפרכן אתחרשן. הנה שנים אלו שאינם לפי הפשט הביאם יחד ודרשם מן הפסוקים. ופסוק או מי ישום אלם הוא ראיה על איתחרשן ע"פ גז"ש מה אלם שכתוב שם או אלם או חרש הרי חרש עם האלם אף כאן תאלמנה ג"כ חרש עם האלם. ופסוק והנה אנחנו מאלמים אלומים ראיה על אתפרכן ולא הובאו הפסוקים כסדר הדרשה ועיין בארוך. ותיבת איתפרכן פי' מלשון קשירה שמקללם הפסוק שיתקשרון שפתותיהם שלא יוכלו לדבר ובערוך פי' ענין קשירה וזהו תאלמנה כמ"ש מאלמים שפירושו מקשרים. ודורש על ג' דברים שאם הכוונה על קשירה לבד הול"ל יתקשרון וכן כולם. על כן אמר תאלמנה שכולל כל ג' אלו:

שהעתיק בבריותיו. צ"ל מבריותיו וכן הוא בירושלמי חגיגה ובילקוט תהלים ל"א. ופי' שהעתיק וכיסה והעלים מהם:

ר"ה בשם ב"ק. בא לחלוק על רב שסובר שאם לא היה כתוב לא היה אפשר לאומרו אך מאחר שכתוב מפורש מותר לאומרו:

פסקה 1

גלי עמיקתא ומסתרתא. בא לדרוש בראשית ברא. וכמ"ש בסוף הסימן איך ברא:

העמיק הרחיב. עיין פסחים נ"ד. פר"א פרק ג' שהוכיחו מפסוק זה שנברא גיהנם קודם שנברא העולם:

למחסה ולמסתור. ור"ד וסוכה תהיה לצל יומם מחורב היינו מחורב של יום הבא. כמ"ש הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וליהט אותם היום הבא אך לצדיקים יצילם ויסתירם בסוכתו לעוה"ב והיינו בגן עדן. וכמ"ש תסתירם בסתר פניך וגו' תצפנם בסוכה וגו'. וזהו למחסה ולמסתור:

המעמיקים מה'. וס"ד לסתיר עצה. נותנים עצה עמוקה להסתיר רעתם ואומרים שאין רואה אותם חלילה. ומסתירים עצמם מבני אדם בחדרי חדרים ובחושך וזה במחשך מעשיהם. ועיין לקמן פר' ב' סימן ג' וברישׁ פר' כ"ד ובפר' פ"ד סוף סי' י"ג ועי' עוד בתד"א פרק י"ז וז"ל ידע מה בחשוכא זה פורענותן של רשעים בגיהנם. ונהורא עמיה שרא זה שכרן של צדיקים בגן עדן:

מעשיהם של צדיקים. שהם מאירים לפני הקב"ה כמ"ש נר מצוה ותורה אור ודרשו בשמ"ר פר' ל"ו סי' ג' מצוה שאדם עושה כאילו מדליק נר ועיין לקמן סוף פר' ב' ובפר' ג' סימן ח' ולדברי התד"א הנ"ל האור הוא בגן עדן. וכן מפסוק אור זרוע לצדיק וזריעה הוא בגן:

בפסיקתא. היינו בפסיקתא רבתי פר' ל"ו ריש הפטרת קומי אורי ועיין ד"ר פר' י"א סי' י"א ה' אור לי לימות המשיח:

תחלת ברייתו של עולם. דרשה זו היא העיקרית השייכת כאן ובשביל זה הובא כל המאמר דרך אגב. ודורש מ"ש הוא גלי עמיקתא ומסתרתא בכופל לשון ופירושו גלי עמיקתא שמגלה דבר סתום ועמוק במה שאמר בראשית ברא. ואעפ"כ ומסתרתא עדיין לא ביאר איך ברא וגם זה המסתרתא אע"פ שלא גלה כאן גלה במקום אחר רק במקום זה הוא מסתרתא שמ"ש הוא גלי מוכיח גם על מ"ש מסתרתא. שהמסתרתא ג"כ גלה עפ"י מדה י"ז. וזהו מה ששואל המדרש והיכן פי'. כי זה כלל גדול שהכל מפורש בתנ"ך. ואם אינו מפורש בתורה מפורש בנביאים ובכתובים. שעל ענין שמים פי' וגלה בישעיה ועל ענין הארץ פי' וגלה באיוב ועל ענין האור בתהלים:

נוטה כדוק שמים. וס"ד וימתחם כאהל לשבת שדמיון שמים על הארץ כדמיון האהל על הקרקע כמ"ש בפר"א פרק ג' כל זה באריכות וכמ"ש חגיגה ד' י"ב על פסוק זה ולבד מקומות אלו מפורש עוד בכמה מקומות בתנ"ך ובדברי חז"ל שבע שמות לשמים שהם ז' רקיעים וכל רקיע מיוחד לדבר אחר.

שנאמר כי לשלג. עיין בארוך:

פסקה ז

ראש דברך אמת. בא לדרוש למה פתח בשם אלהים שהוא דין ולא בשם ה' שהוא עיין פסחים נ"ד. פר"א פרק ג' שהוכיחו

למחסה ולמסתור. ור"ד וסוכה תהיה כמ"ש הנה היום בא בוער כתנור והיו כל הבא אך לצדיקים יצילם ויסתירם בסוכתו פניך וגו' תצפנם בסוכה וגו'. וזהו למחסה עצה. נותנים עצה עמוקה להסתיר רעתם ו עצמם מבני אדם בחדרי חדרים ובחושך וזה ג' ובריש פר' כ"ד ובפר' פ"ד סוף סי' י"ג זה פורענותן של רשעים בגיהנם. ונהורא עמיה של צדיקים. שהם מאירים לפני הקב"ה ל"ו סי' ג' מצוה שאדם עושה כאילו מדליק ח' ולדברי התד"א הנ"ל האור הוא בגן עדן בגן:

בפסיקתא. היינו בפסיקתא רבתי י"א סי' י"א ה' אור לי לימות המשיח: העיקרית השייכת כאן ובשביל זה הובא עמיקתא ומסתרתא בכופל לשון ופירושו גלי בראשית ברא. ואעפ"כ ומסתרתא עדיין לא גלה כאן גלה במקום אחר רק במקום זה מסתרתא. שהמסתרתא ג"כ גלה עפ"י מדה זה כלל גדול שהכל מפורש בתנ"ך. ואם אינו שעל ענין שמים פי' וגלה בישעיה ועל בתהלים:

נוטה כדוק שמים. וס"ד כדמיון האהל על הקרקע כמ"ש בפר"א פרק פסוק זה ולבד מקומות אלו מפורש עוד לשמים שהם ז' רקיעים וכל רקיע מיוחד רחמים. ועוד שאלהים הוא לשון רבים כמ"ש לקמן פר' ח' סי' ט' לזה דרש שע"כ פתח בשם אלהים לסימן שידון העולם באמת. שאלהים הוא אמת. וזהו שדרש ראש דברך אמת. ולעולם כל משפט צדקך. שהתורה שהיא דברו פתח בה באלהים שנאמר בראשית ברא אלהים. וכאן חסר וכן צ"ל ואין אלהים אלא אמת שנאמר וה' אלהים אמת כן הוא בילקוט כאן. וכן בנתינת התורה פתח ג"כ באלהים כמ"ש וידבר אלהים את כל הדברים וגו'. ג"כ מטעם ראש דברך אמת להודיע שהוא דיין אמת ושופט דין אמת למי שלא ישמור התורה. ומאחר שידעו שהוא דיין אמת יצדיקו עליהם את הדין שיעשה בהם. ואין חששא שיטעו כאן בריש התורה. ובריש עשרת הדברות. על שאלהים משמע לשון רבים ולזה אמר ואין כל בריה יכולה לומר שתי רשויות בראו העולם וכאן חסר עוד. וכצ"ל ואין כל בריה יכולה לומר שתי רשויות בראו העולם. בראשית בראו אין כתיב כאן. אלא בראשית ברא. ואין כל בריה יכולה לומר שתי רשויות נתנו התורה. וידברו אלהים אין כתיב כאן אלא וידבר אלהים. וכן הוא בהדיא בילקוט כאן:

ויאמר אלהים. היינו מה שכתוב כאן ויאמר אלהים יהי אור:

פסקה ח

צריך ששה דברים. בא לדרוש ג"כ למה פתח בבראשית ולא אמר בראשונה או בהתחלה או בקדם וכמ"ש לעיל בסי' א' וע"כ דורש בראשית נוטריקון בר"א שי"ת כדלעיל ריש סימן ד' לרמוז על ששה דברים שקדמו לבריאת העולם כולו:

ועצים ואבנים וקנים. שהעני צריך שני מיני עצים. עצים גדולים בתחתית הבית ועמודי הבית ובשאר הבנין קנים דקים וטח בטיט. ועל שבית העני קטן אינו צריך נקני המדה. ובתי העשירים שאינם מערבים קנים הרי בתיהם גדולים וצריכים לקני המדה והאבנים והעפר צריכים ליסודות והמים לגבל הטיט והברזל לחזק. ומרומז בתורה עפ"י נוטריקון כנ"ל. ובמשלי ח' שמודיע לנו סוד זה איך שהתורה קדמה לכל ובה נבראו הכל שהיא היתה כלי אומנתו של יוצר בראשית שחושב שם בשני פסוקים ראשונים שש לשונות של קדימה עד שלא הזכיר תיבת ארץ כמ"ש ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. מעולם נסכתי. מראש מקדמי ארץ. קדם. מאז. מעולם. מראש. מקדמי. וחושב מה ששייך לצורך בנין. וסמיך ליה היינו מה שכתב קדם מפעליו וכו'. ואינו חושב ראשית דרכו שאינו מצורף לצורך בנין העולם. גם אינו חושב מ"ש בטרם הרים. באין תהומות שאינו חושב אלא הקדימות שמקדים לתיבת ארץ. ועפ"י מדה יו"ד בהכרח לחשוב ששה דברים של קדימה. ויתכן שכוון המדרש למ"ש לעיל סי' ד' בענין ששה דברים שקדמו לבריאת עולם. ולמי שחושב שם גם התשובה הרי ז' עם התורה עצמה שהיא ראשית דרכו הרי יש כאן ששה דברים לבד התורה. וזהו שאמר שהתורה קדמה אותן שש קדימות לבד התורה. גם יתכן שכוון למ"ש בסימן ט' הסמוך בדברי הפילוסוף שכל ששה דברים אלו נבראו תחלה כשנבראת הארץ. וזהו והארץ היתה תוהו כנ"ל שכבר היתה תוהו וכו' שקדמו לה הרי מרומז בתורה בתיבת בראשית ברמז נוטריקון. ושנוי בנביאים שכתוב בכל דברים אלו בריאה. כמ"ש בסימן הסמוך. ומשולש בכתובים במשלי ח' עפ"י מדה יו"ד כנ"ל:

פסקה ט

יוצר אור. וס"ד ובורא חושך עושה שלום ובורא רע:

הללוהו שמי השמים וגו'. צ"ל מים שנאמר הללוהו שמי השמים והמים. וס"ד כי הוא צוה ונבראו הרי שגם המים נבראו:

באין תהומות. הרי שמתחלה לא היו תהומות ואח"כ נבראו ונתחדשו בחידוש העולם. ועי' חגיגה י"ב פר"א פרק ג' יו"ד דברים שנבראו ביום א':

פסקה י

אלא מיום שנברא העולם. היינו מיום ראשון שנבראו בו שמים וארץ:

דרש ר"י בן פזי בהדיה דבר קפרא. עיין בארוך. ופירושו כאילו אמר ד"א למה נברא העולם בב':

דבר אחר למה לא בא' שלא ליתן. לפי מה שכתב כאן צריך לומר שמתחלה אמר שאם היה פותח בא' היה סימן קללה וארור באמת ואחר כך אמר דבר אחר שאף באמת לא היה סי' קללה על כל פנים יש לחוש שהאפיקורסים יאמרו שהוא סימן קללה שהם מחפשים עלילות להפרד מהשי"ת. ושלא ליתן מקום טעות בתחלת התורה. עיין בארוך אמיתת הדברים:

יש לו שני עוקצים. תג מלמעלה ועוקץ מלאחריו כזה *ב* ורומז בתגו שלמעלה מי בראו זה ששוכן למעלה בשמים ובעוקצו שלאחריו מורה על שמו. אך בירושלמי הגירסא אדון שמו. פירוש שמראה בעוקצו שלאחריו שסמוך לאחד שלפניו שנוטריקון שלו אדון. ובילקוט כאן הגירסא ה' אחד ופירושו כנ"ל שמראה על הא' שהוא אחד. וגירסת הילקוט הובא בב"י וטור א"ח סי' ל"ו בתמונת אות ב' אך צ"ע שמביא גירסא זו בשם הירושלמי:

כ"ו דור. לעיל סי' ד' מבואר עיין בפסיקתא הובא בארוך:

בזכות התורה. לעיל סי' ד' וא"כ נתינת התורה עיקר וחשוב יותר מבריאת העולם ואתה מתוקן לדבר יותר גדול מאשר זכה הב':

שהוא מסכים מאלף. שהא' מורה שהקב"ה הסכים ליתן התורה לאלף דור ולפתוח אנכי בנתינת התורה בא' וכמ"ש חגיגה דף י"ד שתתקע"ד דורות קומטו מהם שהיה צריך ליתן התורה לאלף דור ונתנה לכ"ו דור וכמ"ש לקמן פר' כ"ח סי' ד':

פסקה יא

מנצפ"ך צופים אמרום. מאמר זה הובא כאן דרך אגב שדרשו בסי' הקודם על אות ב' ואות א'. הביאו גם דרשה של אותיות אלו כן הוא ברש"י במדרש. וחמש אותיות אלו כפולים בא"ב. ודורש למה נכפלו:

צופים אמרום. הלכה למשה מסיני. שמתחלה היה ידוע לכל שה' אותיות אלו צריך להיות כפולים. והפתוחים באמצע התיבה. והסתומים בסוף התיבה. ובאורך הזמן שכחום. והנביאים חזרו ויסדום כמו שהיה מקובל אצלם מסיני. ומאמר זה במגילה ד' ב':

ממאמר למאמר. שהאותיות מ' מ' על שאין משמעות לאותיות לבדם ובהכרח לדורשם עפ"י מדת נוטריקון שכל אות מורה על תיבה. וכפל האותיות על כפל התיבות. מאמר

מאמר. והכוונה ממאמר למאמר ועל שמצאו שכל חמש מעלות אלו במשה לבד ולא באחר בהכרח שבאו להורות על שלימות התורה שנתנה על ידו ושאר הביאור עיין בארוך:

פסקה יב

בנוהג שבעולם. עיין במ"ר פר' י"ב סי' ה' בדומה לזה ועיין במכילתא יתרו ריש פסוק אנכי:

קטיזמא שלו. פי' הערוך בלשון יוני שבחו ותוכן פי' המאמר והגירסא האמיתית עיין בארוך. וכן מאמרו של בן עזאי:

פלן אגוסטלי. כמו שם קיסר נירון קרא עצמו אגוסטלי או פראטאטי. שהם שמות של הקיסריות בלשון רומי ויווני. אשר שמות אלו אינם זוכים אלא אחר שעושה מלחמות ונצחונות. וכבישות מדינות רבות. שמרחיב הממלכה. והדבר העיקרי מקדימים תחלה ואם כן היה לו להקרא אגוסטלי נירון או פראטאטי נירון. אלא שבעבור גאותו קורא שמו נירון אגוסטלי כאילו ראוי לו המלוכה מעיקר תולדתו וקריאת שמו בין פעל ובין לא פעל אבל הקב"ה אינו כן אלא במקום גדולתו שם ענוותנותו. זהו מ"ש בראשית ברא בדמיון אגוסטלי ופאראטאטא שעל שברא הכל אנו יודעים ומקבלים אלהותו ומלכותו ואח"כ מזכיר שמו אלהים:

פסקה יג

מנין שלא יאמר. פירושו ג"כ ד"א בראשית ברא אלהים ולא אמר אלהים ברא בראשית שלא להתחיל בשם ה' בתחלת הדיבור ללמדנו שלא נבא לידי הזכרת שם שמים לבטלה חלילה. שמא יתחרט או שמא ימות אחר שאמר ה' קודם שגמר הדיבור. ומאמר זה בת"כ סדר ויקרא פר' ב'. ספרי האזינו פסוק כי שם ה' אקרא:

שם שמים להקריב. בת"כ שם הגירסא שלא להזכיר ש"ש אלא על הקרבן וכן הגירסא ברש"י על המדרש. ובספרי שם הגי' לא יחול שמי עליהם עד שיקדישו. פירושו שיזכיר תחלה שם קרבן והרי הק"ו נדרש מעצמו. והוא ק"ו סתום. שמכל דברי תורה נלמד למעשה איך ננהג אנחנו:

בשעה שהבנין עולה בידו. פי' שאם רוצה לבנות בנין גבוה צריך שיהיו יסודות הבנין במקום קשה ויבש וחלקי הבנין חזקים ובריאים. ולחבר חלק לחלק שיהיה כמו מקשה אחת. אז יוכל להגביה הבנין הרבה. אך זה לא יוכל לידע בתחלת מחשבתו על הבנין אלא אם יזדמנו לו חלקי הבנין והמקום על צד היותר טוב. אז יוכל להגביה הבנין כרצונו. ואם

לא יעלה בידו יקצר ולא יגביהנו. אבל הקב"ה ביכולתו המוחלט כאשר שיער במחשבתו הקדומה כביכול כן החל וכן גמרו:

הארץ חדשה אין כתיב כאן. כאן חסר ובילקוט כאן הגירסא כי כאשר שמים חדשים אין כתיב כאן. אלא השמים החדשים. וארץ חדשה אין כתיב כאן אלא הארץ החדשה ומסיים בילקוט ישעיה פסוק זה הה"ד בראשית ברא אלהים את השמים שמים שעלו במחשבה ואת הארץ שעלתה במחשבה וכמ"ש בדברי רבנן. כי אע"פ שכתוב בישעיה ס"ה כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה משמע שעתיד לברא ולא ברא. אנו למדים ע"פ מדה י"ז שכתוב שם בישעיה ס"ו השמים החדשים והארץ החדשה אותם שכבר נבראו ומרומזים בתורה כאן במה שכתב את השמים ואת הארץ וכנ"ל:

פסקה יד

ר' ישמעאל שאל את רבי עקיבא. לקמן פר' כ"ב סי' ד'. ופר' נ"ג סי' ט"ו. חגיגה דף י"ב ועי' בספרי מדרש תנאים מדה א' מש"ש על זה:

אלהות הן. כי אלהים הוא לשון רבים כמ"ש לעיל סי' ז' ושמותם שמים וארץ. שם בחגיגה י"ב הגי' הייתי אומר שמותיו של הקב"ה שמים וארץ:

הסכימה דעתו. שיגע בה וידע איך לדרוש עי' שמ"ר פר' נ' סי' ב' ומש"ש. ועיין ברכות נ"ה:

שאתה כסיל בהם. שהם למעלה משכלך. שתיבת בכסלך. פירושו בכסל שלך. מלשון כסיל וסכלות. והכונה דברים שאתה כסיל בהם ולא קבלת מרבך. אם תתיגע בהם באמת יתגלו לך:

מן ההוריה. שלא תלכד בהוראה של טעות ולא תכשל בעבירה. ולא תנזק במזיקים. ומאן דאמר מן ההוריה כמ"ש שמלה לכה קצין תהיה לנו. והמכשלה הזאת תחת ידך. ודרשו אלו דברי תורה. שאין אדם עומד עליהם אלא אם כן נכשל בהם וזהו ושמר רגלך מלכד שלא תלכד עוד בהוראה ומאן דאמר מן המזיקין כמ"ש כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות וכו' לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם. וכל הענין דרשו חז"ל על המזיקין:

נתת מכיסך צדקה. דרש בכיסלך נוטריקון בכיס שלך. אם תתן צדקה ממעותיך לא תלכד בכל מיני הזיקות ומסים של גזל. ע"פ מדת מנגד ולדברי רבנן. מ"ש בכסלך נמשך למעלה שעל שישמור התורה ויתייגע בה אז ילך לבטח כו'. למה כי ה' יהיה בכסלך הרי שהוא הבטחה ולא תנאי ומעשה ודעת ר' אליעזר שא"כ היה לו לינקד ?בכסלך אך מאחר שנקוד ?בכסלך דורש מלשון כיס. בכיס שלך. והוא תנאי ומעשה שעל שתתן צדקה מכיס שלך וממעותיך. על כן ישמור רגלך מלכד. וזהו דרך דרשתם להעמיד

התיבה בשמועתה וניקודה אף שאינה לפי שטחיות הפרשה. כמ"ש בהקדמתנו לחלק המדות באריכות:

פסקה טו

בית שמאי ובית הלל. פירושו ד"א בראשית ברא וכנ"ל טעם פלוגתתם שיש פסוקים בתורה שמקדימים השמים לארץ. כמו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. וכדומה הרבה. ויש פסוקים שמקדימים הארץ לשמים. כמו ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. וכדומה הרבה. והיינו שני כתובים מכחישים מדה ט"ו. ופליגי בפסוק השלישי המכריע. דבית שמאי מכריעים מפסוק השמים כסאי. וכדומה בדמיון כסא ושרפרף. ובית הילל מכריעים בדמיון בית ועליה. וכאן חסר פסוק שהביאו בית הילל להכריע. ועי' בארוך בשם הגמרא והירושלמי:

איפופרין. הובא בערוך ערך איפופרין. ופירושו שבלשון יוני קורין לכסא שתחת המלכים איפופרין:

לפנים הארץ יסדת. שמתחלה ומלפנים היתה הארץ. ואח"כ השמים לבד הכרעה מתיבת יסדת:

אמר ר"י בר אילעי. הוא התנא ר' יהודא. ובירושלמי הגי' ר"י בן פזי. וא"כ הוא אמורא:

כבר היתה. קודם בריאת שמים. דאם כפשוטו שהיתה תוהו ובוהו. א"כ תיבת היתה מיותר. שהרי כבר הודיע בתיבת בראשית. שמדבר בראשית הבריאה מה היה. או שהיה לו לומר ובארץ היתה תהו ובהו. שהרי מאחר שנבראת הארץ והעפר. א"כ אינה תוהו בעצמה. ע"כ דרש והארץ היתה שהארץ בעצמה היתה קודם השמים:

ולשכלול. פי' לגמר ותיקון ועיטור וחנוכה. וכמ"ש לקמן פר' ד' סי' ב' דרב סובר שמ"ש יהי רקיע יחזק הרקיע. שהחזיק ושכלל ותיקן הרקיע בשני. אך שכלול הארץ היה ביום א' וזהו ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים. וכן בכל מקום שמקדים הארץ. היינו לענין תיקון ושכלול:

פעמים שמקדים ארץ. ואצל אברהם ומשה ויהושע ותורים וכיבוד אב ואם אמר בכל מקום וכו' וכאן אמר פעמים. כי אצל בריאת שמים וארץ יש הרבה פסוקים באופן זה. והרבה פסוקים באופן זה. על כן אמר פעמים כו' ופעמים וכו'. אך אצל כל האחרים הנ"ל מקדים תמיד באופן אחד רק במקום אחד שינה ומזה תבין ותדע שמ"ש בסוף הענין כאן בכל מקום מקדים בריאת שמים לארץ. זה צ"ע וסותר מ"ש תחלה פעמים כו'. ובירושלמי גורס גם בסוף הענין פעמים שמקדים שמים וכו'. ומה שכפל מאמר של שמים וארץ עוד הפעם. הוא מפני שכל המאמר בכל מקום הוא מקדים. הוא העתקה ממקום אחר

והביאו בשלימות. וכל הענין הוא בריש המכילתא. אלא דשם הוא בשינוי מעט. ויתכן שע"כ אמר כאן גם אצל שמים וארץ בכל מקום כמו אצל כל האחרים. דרך אגב ושיגרא דלישנא. שלא רצה לשנות הלשון:

וזכרתי את בריתי יעקב. וס"ד ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור: